Eduskunnan ympäristövaliokunta

Asia: 1986/00 00 02 00/2020 - "E 83/2020 vp Valtioneuvoston selvitys: Komission tiedonanto Pellolta pöytään -strategiasta (Farm to Fork)
Teema: Reilu ruokamurros (Just Food) -hanke

Tausta

Komissio antoi tiedonannon Pellolta pöytään -strategiasta toukokuussa 2020. Strategia on osa komission Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaa (European Green Deal), joka tähtää ilmastoneutraaliin talouteen ja kestävään kasvuun EU:ssa. Pellolta pöytään -strategian tavoitteena on luoda Eurooppaan reilu, terveyttä edistävä ja ympäristöystävällinen ruokajärjestelmä. Sillä on monia yhtymäkohtia myös EU:n biodiversiteettistrategian kanssa. Reilu siirtymä on keskeinen osa Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaa ja Pellolta pöytään -strategiaa. Tässä lausunnossa tarkastellaan strategian mahdollisuuksia tukea reilua siirtymää kestävään ja terveelliseen ruokajärjestelmään. Lausunnossa esiin nostetut seikat perustuvat Reilu ruokamurros (Just Food) -hankkeessa tehtävään tutkimukseen, jossa tarkastellaan miten ruokajärjestelmä voi vastata ilmastonmuutokseen niin, että samalla huomioidaan ilmastotoimien vaikutukset toimeentuloon, ravitsemukseen ja ympäristöön.

Lausunto

Tutkimusten mukaan ilmastonmuutokseen vastaaminen sekä riittävän ja ravitsevan ruoan turvaaminen maailman kasvavalle väestölle vaatii tuotannon kestävää lisäämistä ja sopeutumiskyvyn vahvistamista, mutta myös ruokahävikin vähentämistä ja merkittäviä muutoksia ruokavalioissamme. Toimia tarvitaan ruokajärjestelmän eri osissa tuotannosta valmistukseen ja kulutuksesta hävikkiin.

Ruokavaliomuutokset ja peltojen hiilivarannosta huolehtiminen ovat tehokkaita tapoja vähentää ruoan kulutuksen ja tuotannon ilmastovaikutuksia. Suomessa on arvioitu, että ruokajärjestelmän kasvihuonekaasupäästöjä voidaan pienentää merkittävästi siirtymällä kasvis- ja kalapainotteisempaan ruokavalioon. Lihan kulutuksen vähentäminen parantaisi myös ruokavalioidemme terveellisyyttä. Eläinperäisen tuotannon supistuminen vähentäisi pelto-alan tarvetta, mikä leikkaisi maatalouden päästöjä. Ilmastonmuutoksen hillinnän kannalta turvemaihin kohdistuvat toimet ovat erityisen tärkeitä, koska niiden hiilidioksidipäästöt muodostavat yli puolet maatalouden kaikista kasvihuonekaasupäästöistä Suomessa. Maaperän hiilivarastoon voidaan vaikuttaa maankäytöllä ja ilmastoviisailla viljelymenetelmillä, jotka parhaimmillaan parantavat myös luonnon monimuotoisuutta maatalousmailla ja vähentävät ravinnevalumia. Lannan käyttöä tarkentamalla ja lantaa kierrättämällä voidaan vaikuttaa ravinnevalumiin.

Pellolta pöytään -strategia pyrkii vahvistamaan eurooppalaisten ruokajärjestelmien kokonaiskestävyyttä pellolta pöytään sekä edelleen ruokahävikin vähentämiseen ja ravinteiden talteenottoon ja kierrätykseen asti. Strategia korostaa, että ruokajärjestelmän ongelmat eivät ratkea yksittäisillä tuotantoon tai kulutukseen kohdistuvilla toimilla. Päinvastoin tarvitaan kokonaisvaltaista koordinoivaa politiikkaa, joka huomioi myös tuotetun ruoan ravitsemuksellisen laadun ja ympäristökestävyyden. Tässä mielessä **Pellolta pöytään strategia on kaivattu kannanotto vahvemman ja laajemman ruokapolitiikan puolesta Euroopassa.**

Ohjelma asettaa kunnianhimoiset tavoitteet kasviensuojeluaineiden ja lannoitteiden käytön sekä ravinnekuormituksen vähentämiselle ja luonnonmukaisen tuotannon lisäämiselle Euroopan unionin alueella. Sen lisäksi strategia nimeää ympäristöystävällistä ja terveellistä ruoan kulutusta edistäviä toimia. Strategia pyrkii myös vahvistamaan eurooppalaisen maatalouden kriisinkestävyyttä ja ruokaturvaa.

Ohjelmassa tuotantoa koskettavat toimet saavat enemmän painoarvoa kuin kulutusta ohjaavat toimet. Ohjelman toimeenpanon kannalta tärkeä politiikkainstrumentti on EU:n yhteinen maatalouspolitiikka (YMP). Kulutuksen puolella EU:lla ei ole vastaavaa toimivaltaa ja politiikkatoimet keskittyvät näiltä osin pitkälti pakkausmerkintöjen ja julkisten hankintojen ohjaukseen. Ohjelman vaikuttavuuden kannalta on tärkeää, että komission ehdotus kestäviä ruokajärjestelmiä koskevasta lainsäädäntökehyksestä toteutuu vuonna 2023. Näin Pellolta pöytään -strategian sitovuutta voidaan lisätä ja vahvistaa ruokajärjestelmiin vaikuttavien politiikkojen yhdenmukaisuutta EU:n ja kansallisella tasolla. Myös **välitavoitteiden asettaminen sekä seurannan ja vaikuttavuusindikaattorien kehittäminen ovat tärkeitä ohjelman vaikuttavuutta parantavia toimia.**

Reilun siirtymän periaatteiden mukaisesti seurannassa on huomioitava toimien vaikutukset talouteen, ravitsemukseen ja ympäristöön. Reilun siirtymän ruokapolitiikan tulee arvioida hyötyjen ja haittojen jakautumista avoimesti ja etsiä hyvittäviä keinoja, jos ilmastotoimet aiheuttavat kohtuutonta haittaa joidenkin ryhmien hyvinvointiin tai toimeentulon edellytyksiin. Siirtymäajat voivat lieventää hyvittävien keinojen tarvetta, mikä korostaa eri aikajänteiden tärkeyttä ilmastotoimien suunnittelussa. Eri poliitikkojen ristikkäisvaikutuksia ja yhdenmukaisuutta on myös seurattava tarkasti. Muuten voi käydä niin, että se mitä toisaalla edistetään, tulee kumotuksi toisaalla. Jos esimerkiksi tukipolitiikan seurauksena pellon hinta nousee, se voi johtaa pellonraivaukseen, mikä tyypillisesti muuttaa hiilinieluja päästölähteiksi.

YMP:n osalta Pellolta pöytään -strategian tavoitteet on tarkoitus panna toimeen kansallisten strategiasuunnitelmien kautta. Pellolta pöytään- ja EU:n biodiversiteettistrategiat asettavat useita määrällisiä EU-tason tavoitteita ja komissio aikookin pyytää jäsenvaltioita asettamaan YMP:n strategiasuunnitelmassaan kansalliset tavoitearvot näiden tavoitteiden täyttämiseksi. Riskinä tässä on, että jäsenvaltiot eivät aseta tarpeeksi selkeitä ja kunnianhimoisia tavoitearvoja kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiselle tai luonnon monimuotoisuuden edistämiselle. Selkeiden vaatimusten ja arviointikriteerien puute voi johtaa siihen, että jäsenmaat helpottavat ja joustavat ilmasto- ja ympäristövaatimuksissaan**. Ilmastopolitiikan osalta tärkein Green deal ja Pellolta pöytään -strategiassa korostettu politiikkatoimi on vaatimus, jonka mukaan vähintään 40 %:a yhteisen maatalouspolitiikan budjetista on allokoitava ilmastotoimiin.** Tämä on tärkeä tavoite ja sen toteutuminen on varmistettava YMP:n kansallisissa strategiasuunnitelmissa. **Ilmastotoimeksi luettavan toimenpiteen pääasiallisen vaikutuksen tulee kohdistua todennetusti ilmastonmuutoksen hillintään tai siihen sopeutumiseen**.

Strategian toimeenpanoon ja seurantaan käytettäviä indikaattoreita on kehitettävä yhdessä YMP:n seurantaan käytettävien indikaattorien kanssa. YMP:n asetusehdotuksia koskevissa neuvotteluissa on tärkeää varmistaa, että Pellolta pöytään -strategian tavoitteet tulevat huomioiduiksi ja siten omalta osaltaan auttavat saavuttamaan vihreän kehityksen ohjelman ilmastotavoitteita. On varmistettava, että komissio varaa vähimmäisrahoitusosuuden ekojärjestelmille YMP:n talousarviosta.

Pellolta pöytään -strategia painottaa, että nykyiset ruoan kulutustottumukset ovat kestämättömiä terveyden ja ympäristön näkökulmista. Asiaa korjaamaan komissio ehdottaa yhdenmukaista pakkauksen etupuolella esitettävää ravintoarvomerkintää ja ravitsemusprofiilien luomista epäterveellisten elintarvikkeiden markkinoinnin ja tarjonnan rajoittamiseksi ja harkitsee alkuperämerkintöjen pakollisuuden laajentamista tiettyihin elintarvikkeisiin tai elintarvikeryhmiin. Lisäksi komissio tutkii mahdollisuuksia yhtenäistää markkinoinnissa käytettäviä väittämiä tuotteiden ympäristövaikutuksista (nk. vihreitä väittämiä) osana elintarvikkeiden kestävän merkintäjärjestelmän luomista. Komissio toteaa lisäksi, että myös verokannustimilla olisi edistettävä kestävää ja terveellistä ruokavaliota. Tähän liittyen

neuvostossa on parhaillaan käsiteltävänä komission ehdotus arvonlisäverokannoiksi, mikä mahdollistaisi verokantojen kohdennetumman käytön. Komissio aikoo myös arvioida EU:n menekinedistämisohjelman, jotta se edesauttaisi kestävää tuotantoa ja kulutusta.

Nämä kaikki toimet ovat kannatettavia ja tukevat ympäristöystävällisen ja terveellisen ruoan kulutusta. **Yhdenmukaisia ravintoarvo ja -ympäristömerkintöjä on kehitetty EU:ssa jo kauan**. Toivottavasti pellolta pöytään -strategia tuo nyt lisäpainetta näiden toteutumiselle. **Epäterveellisten elintarvikkeiden markkinoinnin rajoittaminen on reilua** etenkin, kun sen kohteena ovat lapset. **Arvonlisäveron laskeminen esimerkiksi tuoreiden hedelmien ja vihannesten osalta on kannatettava**. **Verokannustimien vaikutuksia ruoan hintoihin ja eri sosio-ekonomisiin ryhmiin on aina seurattava.**

Komissio esittää myös pakollisten vähimmäiskriteereiden asettamista kestäville julkisille ruokahankinnoille. Komissio aikoo myös arvioida koulujakelujärjestelmää, jotta se edistäisi paremmin kestävää kulutusta. Nämä ovat tärkeitä toimia kestävän ja terveellisen ruokavalion edistämiseksi. Suomessa kaikkia tasapuolisesti kohtelevasta kouluruokajärjestelmästä on saatu hyviä kokemuksia terveellisen syömisen edistäjänä. Julkiset ruokapalvelut voivat toimia edelläkävijöinä myös ympäristöystävällisen syömisen edistäjinä. Julkisia hankintoja koskevat kestävyyskriteerit ja ympäristökriteerien integroiminen ravitsemussuosituksiin vahvistaisivat edelleen tätä työtä. Suomi on tehnyt uraa uurtavaa työtä julkisten ruokapalvelujen kehitystyössä ja voisi levittää oppejaan itsevarmemmin myös muualle Eurooppaan ja kansainvälisesti. Yhteistyö tutkimuksen kanssa on tärkeää ympäristökriteerien kehitystyössä. **Ympäristökriteerien on perustuttava yhdenmukaisiin, vertailtaviin ja läpinäkyviin menetelmiin ja avoimeen tietoon.** Sama koskee myös elintarvikkeiden merkintäjärjestelmiä.

Yksityiskohtaisempien tavoitteiden ja toimien osalta korostamme lisäksi seuraavaa:

Strategia linjaa, että kasvinsuojeluaineiden käytön ja niistä aiheutuvia riskejä on vähennettävä 50 % nykyisestä vuoteen 2030 mennessä. Lisäksi tavanomaista haitallisempien kasvinsuojeluaineiden käyttöä tulisi vähentää 50 %. **Komission tavoite kasvinsuojeluaineiden käytön vähentämisestä on kannatettava mutta prosentuaalinen määrä vaatii tarkentamista. Eri aineiden käyttömäärät eivät ole suoraan vertailukelpoisia. Kasvinsuojeluaineiden käytön tilastointia ja seurantaa on parannettava. Vaihtoehtoisten torjunta-menetelmien ja -aineiden käytöstä tarvitaan lisää tietoa ja neuvontaa.**

Komission tavoitteena on vähentää lannoitteiden käyttöä vähintään 20 % vuoteen 2030 mennessä. Komission tavoitteena on myös vähentää ravinnehuuhtoumia vähintään 50 % samalla varmistaen, ettei maan viljavuus vähene. Strategiassa esitetään keinoja myös erityisesti kotieläintuotannon ympäristö- ja ilmastovaikutuksen pienentämiseen. **Toimet lannan käsittelyn ja kierrätyksen, biokaasun tuotannon ja valkuaisomavaraisuuden osalta tukevat tätä tavoitetta. Valkuaisomavaraisuuden lisäämisen lisäksi eurooppalaisia palkokasviketjuja on kehitettävä myös ihmisravinnoksi. Tämä tukee reilua siirtymää uudistamalla maataloustuotantoa.**

Strategian tavoitteena on, että vuoteen 2030 mennessä 25 % EU:n maatalousmaasta on luomutuotannon piirissä. **Tämän lisäksi on tärkeää, että kaikkia viljelijöitä kannustetaan luomutuotannossa käytettyjen viljelytapojen hyödyntämiseen.** Yhteistyö viljelijöiden ja tutkimuksen kanssa kestävien ja ilmastoviisaiden viljelymenetelmien kehittämiseksi on ensiarvoisen tärkeää.

Komissio aikoo vahvistaa suuntaviivat jäsenvaltioiden vesiviljelystrategioille ja edistää vesiviljelyn kestävän kasvun rahoittamista Euroopan meri- ja kalatalousrahaston kautta. Maanviljely ja vesiviljely tulee nähdä kokonaisuutena. Esimerkiksi levänkasvatus sitoo sekä ravinteita että hiiltä ja levästä voi kehittää terveellisiä ruokatuotteita. **Vesiviljelyn kasvun edistämisen lisäksi onkin tärkeää kehittää myös vesiviljelytuotteiden ja kalastetun kalan arvoketjuja**. Nyt Suomessa esimerkiksi iso osa

SYKE
Suomen ympäristökeskus SYKE | Finnish Environment Institute | Finlands miljöcentral
Latokartanonkaari 11
00790 HELSINKI
FINLAND
+358 2952 51000
kirjaamo.syke@ymparisto.fi
www.syke.fi
Y-tunnus 0996189-5

silakkasaaliista päätyy rehuksi. Villikalojen ruokakäyttö voitaisiin moninkertaistaa erityisesti särki- ja parvikalojen kohdalla.

EU:n ruokapolitiikassa tulee huomioida myös globaalit vaikutukset. Erityisesti pitää seurata köyhimpien ihmisten oikeuksien toteutumista eurooppalaisten kuluttaman ruoan toimitusketjuissa. Kauppasopimusten tulee edistää myös ympäristösopimusten ja ihmisoikeussopimusten toteutumista. Euroopassa ei ole syytä syödä ruokaa, joka perustuu pakkotyöhön, juomaveteen liittyvien oikeuksien heikentämiseen, trooppisten sademetsien hävittämiseen tai alkuperäiskansojen kulttuurien tuhoamiseen.

Minna Kaljonen
Dos., Johtava tutkija
Suomen ympäristökeskus (SYKE)
Just Food -hankkeen johtaja

Lausunnon valmisteluun on allekirjoittaneen lisäksi osallistunut Suvi Huttunen, Anu Lähteenmäki-Uutela, Jani Salminen ja Katri Siimes.